

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FJERDE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., SOGNEPRÆST.

FJERDE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDLER G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1895--97.

Livet i en fynsk Præstegaard i den første Fjerdedel af 19de Aarhundrede.

Af Pastor emeritus H. S. Ipsen.

Hvem der kjender Samuel Ødmanns Skildring af »Ett Presthus i Småland från förra århundradet» (i »Hågkomster från Hembygden och Skolan», 3. Uppl., Örebro 1842), vil finde noget beslægtet i den efterfølgende Skildring af et fynsk Præstehus, som den 87aarige Forfatter har stillet til vor Raadighed. Ganske vist viser »Presthuset i Småland» langt flere mærkelige Træk af en længst henrunden Tids Liv og Sæder; men paa Grund af de store Forandringer, som i vort raske fremilende og nu mod Enden hældende Aarhundrede ere foregaaede, vil efterfølgende Skildring dog for den yngre Slægt indeholde ikke saa lidt, som den ikke kjender af egen Erfaring. I ethvert Tilfælde var der Grund til at imødekomme den alderstegne Forfatters Ønske om at gjøre efterfølgende fordringsløse Tegning af hans Barndomshjem tilgængelig for flere.

R ed.

Hvem er der vel, som ikke nu og da i Tankerne vender tilbage til Barndomshjemmet, for ligesom paany at gennemleve og opfriske Minderne fra den Tid og det Sted, hvor hans første Ungdomsaar med deres Sorger og Glæder ere tilbragte, selv om dette Hjem kun har været tarveligt og trangt, og Minderne derfra ikke alle lyse og glædelige. Vi dvæle gjerne derved; thi det er dog, som Baggesen skriver, at

•Intet Sted er Roserne saa røde,
Og intet Sted er Tornene saa smaa,
Og intet Sted er Dunene saa bløde
Som dem, vor Barndoms Uskyld hvilte paa. •

For at dog Ingen skal blive skuffet, maa jeg forud be-
kjende, at de følgende Blades Indhold ikke er af videre
historisk Betydning, men alene kan have Interesse for den,
der holder af at sysle med Fortiden og at sammenligne
dens Livsvilkaar og Levemaade med Nutidens.

Min Fader, Andreas Ipsen, Søn af en Haandværker,
var født 1769 i Odense, fra hvis Latinskole han blev di-
mitteret til Kjøbenhavns Universitet. Efter her at have
taget theologisk Embedseksamen i Begyndelsen af Halv-
femserne var han i nogle Aar først Hovmester for General
Bardenfleths Sønner paa Harridsslevgaard, og derefter tredje
Lectiehører (Adjunct) ved sin Fødebys Latinskole, indtil
han, i Slutningen af Aarhundredet, efter Indstilling af nu-
værende Grev Schaffalitzky de Muckadells Oldefader, blev
kaldet til Sognepræst for Nørrebroby, hvor han giftede sig
med Birgitte Møller, med hvem han havde syv Børn,
5 Døttre og 2 Sønner, af hvilke jeg var den yngste. I
det nævnte Embede forblev han til sin Død 1829.

Pastoratet Nørrebroby bestaar, foruden; Udflyttere,
af fire Byer, Hovedbyen Nørrebroby ved Odense Aa, der
deler Byen i to Dele, Egeballe og Saksenballe, med Kirke,
Præstegaard, Skole og Herregaarden Lundegaard; samt
Vøjstrup mod Vest, Vittinge mod Nord og Staaby mod Øst.

Den gamle Præstegaard laa paa samme Plads, hvor
den nuværende fra 1818 ligger, lidt højere end den øvrige
By, med en Skraaning ned til Aaen, der begrænser Haven,
som dengang var delt i fire Haver, hver med sit Navn.
I Haven var der bygget en Pælebro et Stykke ud i Aaen,
og her laa en Baad, hvormed der undertiden blev foretaget
Lystsejlad, da Aaen paa en lang Strækning var baade dyb
og bred. Paa en af disse Sejladser vare mine Forældre
nær druknede. Min Moder, der vilde plukke en af de
smukke, hvide Aakander, der fandtes hist og her i Aaen,
strakte sig nemlig saa langt ud, at Bedstemoder, der var

med, frygtede, at hun skulde falde ud. Ved at helde sig over hende for at holde hende fast, bevirkede hun, at de begge fik Overballance og faldt ud i Aaen, og kun ved den yderste Anstrengelse og Livsfare lykkedes det Fader at redde dem. Gaarden var meget gammel, af stærkt Ege-tømmer, maaske opført i det 16. Aarhundrede. Stuehuset laa mod Syd, i Øst adskilt fra Udlængen ved et større Mellemrum med Stakit mod Haven, mod Vest derimod kun ved en smal Laage. To Døre førte ind i Stuehuset, imellem dem var Nedgang til Kjælderens, Døren til Venstre førte til Økonomilejligheden, den til Højre ind i en Gang, der gik igjennem Huset; til Højre laa Dagligstuen, Sovekammeret, Børnekammeret og et lille Værelse, til Venstre den saakaldte Storstue, Mormors Kammer og et Gjæstekammer. Ad en Vindeltrappe kom man op paa Loftet, hvor der var et Kvistværelse ud imod Aaen. Under Trappen var et lille tillukket Rum med den dobbelte Bestemmelse, at tjene til Opbevaring af Sand, og til mørkt, ensomt Cellefængsel, hvor én eller anden Synder i kortere eller længere Tid kunde hengive sig til sine egne triste Betragtninger og filosofere over Tabet af Friheden og over dens rette Brug. I den venstre Længe var et lille Værelse, min Faders Studerekammer, med et stort, gammelt Kastanietræ udenfor.

I Kjælderens stod en saakaldet Bing, en stor firkantet Kiste af svære Egefjæle, 3 Alen lang og $2\frac{1}{2}$ Alen bred og og dyb, delt i to Rum; i det ene Rum blev om Efteraaret nedlagt det formalede Brødkorn til næste Høst, i det andet Malt, hvori gjemtes det saltede og røgede Flæsk. Til denne Bing var et Sagn fra Svenskekrigen 1658 knyttet, der fortalte om, hvad den daværende Præst havde maattet gjennemgaa¹⁾.

Dagligstuen var hvidkalket, hvad hvert Aar blev gjen-taget, Væggene uden Malerier eller nogensomhelst anden Prydelse, Meublerne vare faatallige og i enhver Henseende

---

¹⁾ Se Wiberg, Alm. dsk. Præstehistorie I. 220.

tarvelige, et Spisebord med to Fløje mellem de to Fag Vinduer med smaa Ruder, paa den modsatte Væg en Sofa og et lille Bord med brændte Fliser og blaa Figurer; i det ene Hjørne af Stuen en stor treetages Kakkellovn, i det modsatte Hjørne et bornholmsk Uhr i stort Futteral fra Gulvet op til Loftet; samt endelig et Antal Stole. Det var det Hele. I Sovekammeret var en Himmel-Seng med Omhæng, en Alkoveseng og en Kakkellovn med Kobbertromle. I Børnekammeret var der to Senge og en Kakkellovn ligeledes med Kobbertromle; i min Broders og mit Værelse en Senge, en Dragkiste og Melkehylder, hvor Melken om Vinteren blev hensat. Storstuen var i det Hele taget bedre meubleret og Væggene malede.

Foruden Præstegaarden var der i Nørrebroby et meget gammelt, af stærkt Egetømmer bygget Hus, om hvilket der gik Sagn, at det i sin Tid havde været Skueplads for de svenske Troppers hensynsløse Plyndring og Udaad.

Kirken, der hører under Grevskaftet Muckadell, blev i sin Tid fra Fraugdegaard tilskjødet Fru Ida Skeel paa Brobygaard, gift med Major Holsten paa Gjelskov, hvis Navne med Jernbogstaver staa paa Taarnets Vestside. Den er en anseelig Landsby-Kirke med et højt Taarn, takkede Gavle og to Kirkeklokker, hvælvet fra Ende til anden, og under en af Hvælvingerne hang i min Barndom to store Silkefaner. Kirken har en smuk Altertavle med et Midtparti af to Fløje til at lukke sammen, med mange kunstnerisk udskaarne, stærkt forgyldte, bibelske Figurer.

Under Koret hviler Ellen Marsvin og hendes to Mænd, Ludvig Munk og Knud Rud, endvidere Lunde- gaards sidste Ejer, Cancelliraad Peter Smith, og hans Svoger, General-Lieutenant v. Neuberg, der skal have udmærket sig i den spanske Successionskrig. Altertavlen, der minder om den i Sanderum Kirke og den berømte i Sct. Knuds Kirke i Odense, skyldes maaske samme Mester, den berømte Billedskjærer Claus Berg. Et gammelt Sagn fortæller, at Altertavlen kom til Nørrebroby under et stærkt

Regnskyl, ubedækket, uden at blive vaad; de hellige Kirkekar og to store Sølvysestager, der bleve opbevarede i Præstegaarden, smeltede ved dennes Brand 1818.

Til Kirkegaarden førte tre Indgange, den ene for Vogne; foran de to andre laa der over et tomt Rum en stor Jernrist, som man maatte gaa over for at komme ind ad Laagen, og som sikkert var anbragt der, for at løsgaaende Kreaturer og særlig Svin, som den Gang sædvanlig løb omkring paa Gaden, ikke skulde komme ind paa Kirkegaarden.

Hovedgaarden Lundegaard, der har Navn efter den nedlagte Landsby Lunde ved Odense Aa, var opført 1602 af Ludvig Munk, der døde samme Aar; af den gamle Gaard stod endnu et Taarn i min Faders første Embedstid, men det blev nedbrudt 1801. Christian den Fjerdes Bryllup med Ludvig Munks og Ellen Marsvins Datter, Kirstine Munk, skal have staaet her. Andre henlægge dog denne Begivenhed til den gamle Bispegaard, Lundegaard, i Skaane, og atter Andre til Nørlund i Jylland. Et Minde om, at Gaarden har været i Ellen Marsvins Besiddelse, er den store, gamle Tærskelade, vistnok en af de ældste i hele Landet; den er opført af det allersværeste Egetømmer, et Vidnesbyrd om Danmarks Rigdom dengang paa Egetræer, men ogsaa om den hensynsløse Brug deraf til Skade for de følgende Slægter. Over Indkjørselsporten i Gavlen staar Bogstaverne J. H. S. og derunder Ellen Marsvins Navn med Aarstallet 1636.

I Nærheden af Lundegaard er der en Holm, som kaldes Ranes Holm, hvor Rane Jonsen, Erik Glippings Kammer-svend, som viste Morderne Vej til den sovende Konge, skal have haft en fast Borg; en stor Jernnøgle er det Eneste, der er fundet paa Stedet.

Da ovennævnte Peter Smith ikke havde Børn, oprettede han af Gaarden og Godset en velgjørende Stiftelse for Trængende i Fyen. Portioner paa 40—200 Kr. udbetales aarlig ved Landemodet i Odense, første Onsdag efter Sct.

Hansdag. Overbestyrelsen bestaar af Fyens Stiftamtmand, Biskoppen, Provsten i Salling Herred og to Præster; det administrative Arbejde udførtes af en Forvalter, der havde Bolig i den ene af Gaardens Sidefløje; men i Reglen boede han dog i Odense og holdt blot en Skriver paa Kontoret, hvad nu er unødvendigt, da Godset er gaaet over til Selvejendom.

Den Tids Opdragelse var i Mangt og Meget forskjellig fra Nutidens, hvor saa mangfoldige Børn vokse op uden Tugt, i ubunden Frihed og Selvraadighed, og allerede tidlig vante til at skulle med til Alt og deltage i Tidens mange og mange Slags Fornøjelser og Forlystelser, hvad der senere vil falde dem tungt at undvære og berede dem Sorger og Vanskeligheder, naar de engang fra Hjemmet maa ud i Verden, hvor Livet i sin Alvor træder dem i Møde med sine Pligter og mange ny, hidtil ukjendte Krav. Opdragelsen, vi nød, var som det bør sig, i Tugt og Herrens Formaning: Lydighed, uden Knurren eller Protest, Sandruhed, ærbødig Optræden overfor Forældre, Lærere og de Gamle, beskeden Tilbageholdenhed, der ikke tillod Børn at snakke med og blande sig i Voksnes Samtale, Tarvelighed og Nøjsomhed, det var Grundtrækkene i Fortidens Opdragelse, det hvorpaa der især blev lagt Vægt. Den gyldne Middelvej er imidlertid det Bedste, eller som det ogsaa hedder, at for Lidt og for Meget fordærver Alt. Der ligger i dette Ord, uagtet Overdrivelsen, noget Sandt, der gjælder i alle Tilfælde og saaledes ogsaa med Rette kan gjøres gjældende mod den Tids Opdragelse: der var for lidt af Frihed og for meget af Tvang, der ikke kunde undlade at indvirke uheldigt og efterlade saadanne Følger, som mindre selvstændige Karakterer i deres senere Udvikling vanskelig fuldkomment kunde frigjøre sig for, men vedbleve at føle Savnet af eller Mangelen paa den Frihed, Lethed og Utvungenhed i Omgang, Samtale og Selskab, som de derimod ere i Besiddelse af, der ere opvoksede under friere

Forhold. Deltager en saadan i et Selskab, føler han sig forpligtet til at give sit Bidrag med til den fælles Underholdning; men Forlegenheden ligger som en Mare paa ham, lammer hans Tunge og lukker hans Mund, af Frygt for at sige noget Dumt og blive gjort latterlig; han sidder som paa Naale og føler sig først vel til Mode og let om Hjertet, naar han igjen er udenfor og kan aande frit. Den, der ikke helt eller fuldtud kan være sig selv, skal ikke gaa i Selskab; thi uden Nødvendighed at underkaste sig denne Tortur er der ingen Mening i. Jeg har aldrig misundet Nogen den Lethed, Frihed og Utvungenhed, hvormed han bevæger sig i Selskabslivet og tager Del i den almindelige Underholdning, men ofte har jeg ønsket mig denne Gave, der saa uendelig meget bidrager til, at man befinder sig tilfreds og vel i et Selskab og har Fornøjelse og Udbytte deraf.

At denne Mangel hos mig stammer fra Opdragelsen, forekommer mig nu sandsynligt. I Faders Nærværelse var der nemlig altid noget tvungent over os; vi kunde ikke helt og holdent være os selv, som naar vi vare ude eller alene; den Tillid og Fortrolighed, der lader Børn aabne deres Hjerter for at betro Forældrene deres smaa Sorger og Glæder, og som er saa tiltalende og fornøjelig at være Øjenvidne til, hvor den findes, og maa være saa glædelig og velsignet at kunne mindes i de senere Aar, kjendte vi ikke ret; det var, som om vore Forældre frygtede for at forvænne og forkjæle os ved overdreven Ømhed, og derfor maatte vi holdes i lidt ærbødig Afstand. —

Min Fader forberedte selv sine Sønner til Latinskolen. I sin Undervisning lagde han især Vægt paa Latin og Græsk, der i hans Skoletid havde været ét og alt, medens de andre Fag kun havde været en Bisag. Dette forvoldte mig, der blev optagen i Skolens tredie eller næstøverste Klasse, mange Bryderier og Sorger, fordi jeg, især i Arithmetik og Geometri, manglede det fornødne Grundlag, hvorfør mine Kundskaber heri altid bleve mangelfulde. Det første

Latin, mig lærtes, var en Hilsen til min ældre Broder, naar han kom hjem efter at have taget Examen artium. Den lød: *Salve carissime frater! Adventum tuum diu expectavimus.*

Den Undervisning, mine Søstre fik, var just ikke meget omfattende, sammenlignet med, hvad Pigebørn nu maa lære. Almindelige, gode Skolekundskaber, Tegning og Broderi var tilstrækkeligt til den Gang at blive regnet med blandt de Dannede; men var den boglige Oplysning tarvelig, da var den praktiske Uddannelse og Kjendskab til Kjøkken og Kjælder, Bugning og Brygning, Vask og Slagting, kort sagt, til alt det, som en Husmoder maa vide og være øvet i, for at kunne føre og forestaa en vel ordnet, borgerlig Husholdning, desto grundigere, en Uddannelse, som mangfoldige af Nutidens unge Piger mangle og senere i Livet som Husmødre ville komme til at føle Savnet af og sikkert gjerne vilde tilkøbe sig med Opofrelse af nogle af de Kundskaber og Færdigheder, som de, under ny, forandrede og maaske tarvelige Forhold, hvor det gjælder om at holde godt Hus med smaa Midler, ikke have Brug for.

Fader, der var musikalsk, underviste min Broder og senere mig i Violinspil. Da min Bedstemoder engang traf mig staaende udenfor Døren og lyttende til Undervisningen, sagde hun til mig: »Ja, kunde han, lille Hans, spille saadan.« Jeg svarede: »Jo, Bedstemoder, jeg kan dog begynde ret kjønt«; men kjønt blev det rigtignok aldrig. Vi modtog vel senere Undervisning af Latinskolens Musik- og Sanglærer, Foersom, Fader til den bekendte Komiker af dette Navn, samt af Odense Bys første Violinist, Hr. Falk; men jeg drev det aldrig til noget, lagde det omsider paa Hylden og havde kun den Fornøjelse og Nytte deraf, at jeg senere som Præst ved Hjælp af Violinen kunne lære mig selv at messe.

Min ældste Søster lærte mig at tegne med Blyant og Sortkridt, men jeg havde ingen Farvelade, da der ikke kunde være Tale om at købe den, og jeg fik den først

senere. Mine Forældre havde nemlig i Pension en Negerinde, som en adelig Familie, maaske Guvernøren i Vestindien, havde antaget sig som Barn, ladet opdrage, taget med til Europa, og for hvem de havde udsat en Livrente. Hun var meget religiøs og gik flittig i Kirke, hvor hun i Begyndelsen vakte megen Opsigt, Forbauselse, ja næsten Frygt ved sin glimrende, sorte Hudfarve og andre Ejendommeligheder, der dog snart tabte det afskrækkende, da hun var en kjærlig og gemytlig Sjæl, der holdt meget af Børn, som hun gjerne vilde gjøre til Gode. Denne Negerinde hed Presille Böhmer. Hun ejede en meget god Farvelade, som hun overlod mig at benytte saameget jeg vilde, og nu malede jeg efter Naturen, især Blomster, tidt sammensatte i Bouquetter. Naar jeg nu tilfældigvis ser en af disse Tegninger, der ere henved 80 Aar gamle, da er der et, som især straks falder mig i Øjnene, og det er Papiret, og Sammenligningen imellem den Tids og Nutidens Papir er iøjnefaldende. Det bedste Papir, man dengang havde til dette Brug, kaldtes Velin-Papir og var meget dyrt, hvorfor det maatte benyttes med Sparsomhed.

En Præsts Stilling til Menigheden og Gjerning i den var jo dengang i Hovedsagen den samme som nu, men mere forgrenet eller flersidig, idet forskjellige Arbejder, mere eller mindre beslægtede med hans egentlige Gjerning, paahvilede ham, Arbejder, der vedbleve at paahvile Præsterne indtil Midten af Aarhundredet, da de gik over i andre Hænder. I store og talrige Menigheder kunde disse Arbejder vistnok lægge formeget Beslag paa Præstens Tid, men i de mindre godt forenes med hans egentlige Gjerning, og der var den Fordel derved, at Præsten af Nødvendighed kom i nærmere og nøjere Forbindelse med mange af sine Sognebørn, hvorved han lærte at kjende deres Tænkemaade, Tarv og Trang, Sædvaner og Svagheder, hvad der ikke er uvigtigt for ham i hans Embedsførelse. Da Bondens Oplysning paa den Tid stod saa lavt, at Mange

ikke engang kunde skrive deres eget Navn, endsige skrive og læse Skrift, vare de let udsatte for at blive bedragne ved at falde i saadanne Menneskers Hænder, der samvittighedsløst misbrugte deres Tillid og Uvidenhed; dette gav ogsaa Anledning og Lejlighed til, at Præsten nu og da kom i nærmere Berørelse med En og Anden, idet han, foruden at være deres aandelige ogsaa blev deres verdslige Raadgiver; de søgte ham i deres Forlegenhed, og han hjalp dem, hvor han kunde. Et enkelt Tilfælde skal jeg, for det Komiskes Skyld, her fortælle om. En Gaardmand, i Bund og Grund retskaffen, men meget enfoldig, havde uden ret at vide eller forstaa hvad det gjaldt om, ladet sig forlede til at aflægge en falsk Forklaring for Retten, hvorfor han blev idømt en Straf. Han kom nu og klagede sin Nød for min Fader, og denne, der godt forstod, hvorledes det Hele var gaet til, og havde Medlidenhed med Manden, tog til Odense og talte hans Sag saa varmt, at Straffen blev ham eftergivet. Da Manden kom for at takke, sagde han: »Men hvordan bar Fa'r sig dog ad«? Han fik det Svar: »Jeg sagde, I var et stort Fæ«, hvorpaa Manden fuld af Beundring over dette korte, kraftige Forsvar, udbrød: »Aa, Herregud! Tak Fa'r«! »Fader« var det almindelige Navn, hvormed Præsten dengang blev tiltalt, hvad enten han var ung eller gammel, et Navn, der endnu blev brugt langt ned i dette Aarhuudrede og maaske endnu bruges enkelte Steder paa Vestkysten af Jylland, hvor de gamle, patriarkalske Forhold imellem Præst og Menighed endnu bevarer. At Præsterne endnu dengang selv dreve deres Avling, i Stedet for, at de nu til Dags i Almindelighed bortforpagte den, bidrog ligeledes til at knytte Baandet imellem Præsten og Menigheden, idet der nemlig her var et Arbejde, hvori de kunde mødes med fælles Interesse, og hvor de delte fælles Vilkaar med Hensyn til gode og daarlige Aar og Tider. Disse fælles Interesser i det Timelige og Jordiske gav jevnlig Anledning til Samtale og Tankeudveksling med Flere, hvorved der efterhaanden udviklede sig et gjensidigt

Tillids- og Fortrolighedsforhold imellem dem, der er en væsentlig Betingelse for, at Præsternes Gjerning, at samle Menigheden om Guds Ord, ret kan lykkes.

Hvorledes min Faders Forkyndelse var, og paa hvilket Stade han selv stod i kristelig Henseende, er mig ubekjendt; jeg fulgte vel med Avlskarlen til Kirke, hvor Præstens Folk havde Plads i det første Stolestade til Venstre efter Indgangen, men jeg havde jo ingen Forstand derpaa og kunde altsaa heller ingen Mening have derom, og af den eneste Prædiken af min Fader, som er i min Besiddelse, og som var nedskreven under særegne Omstændigheder, kan der ikke dømmes¹⁾; men kun det veed jeg, at Kirkebesøget i min Barndom var ualmindelig godt i Sammenligning med den Mangel paa kirkeligt Liv, som fandt Sted mange Steder dengang, og som det var, er det vedblevet at være under alle hans Efterfølgere, af hvilke min Broder var den første.

Det daglige Liv i Præstegaarden gik den ene Dag som den anden; Enhver havde sit Arbejde at gjøre, ude eller inde, gaaende, staaende eller siddende, og naar Dagens Hovedarbejde var endt, mødte det kyndelige Personale i Dagligstuen, hvor et nyt, ikke mindre vigtigt Arbejde, Haandarbejdet, begyndte, Syning, Binden og Spinden. Det spundne Hør- og Uldgarn sendtes til Væveren og Farveren, saavidt det ikke blev farvet hjemme, og kom tilbage som Lærred, Vadmel og Hvergarn, hvoraf næsten alle, baade ydre og indre Beklædningsgjenstande bleve forfærdigede. Det var dengang en Æressag for en Moder at samle og henlægge et hjemmelavet Udstyr af Linned og Uldent til Døttrene, ligesom for en Tjenestepige af sin lille Løn at

---

¹⁾ Den omtalte Prædiken blev holdt Søndagen efter Præstegaardens Brand. Da min Fader havde hørt, at Rygtet gik, at Gaardens Brand ved Varsler og Syner var bebudet forud, saa formanede han Menigheden til ikke at tro paa sligt, der kun var Overtro, syndigt og stridende mod Guds Ord.

spare sammen til en Sengs Klæder. Dette Haandarbejde har nu næsten tabt al Betydning i borgerlige Huse, hvor en Rok er et antikeret Meubel, der opbevares til Minde om fordums Husflid. Af Extra-Arbejder, som ikke hørte til Hverdagen, men forefaldt i Eftersommeren, skal jeg i Korthed omtale tre. Før det første Lyses tændning. Naar den nødvendige Talg var samlet, blev der paa én Gang støbt Lys til hele Aaret i fire forskjellige Størrelser. Enhver af mine Søstre fik et af de største, som de kunde benytte, som de vilde, og det blev da i Løbet af Vinteren brugt, naar de en Timestid i Mørkningen samledes i Bedstemoders Kammer, hvor den næstældste Søster læste højt, medens de andre sysselsatte sig hver med sit specielle Extra-Arbejde. I disse Aftentimer, som mine Søstre saaledes tilbragte sammen ved det fælles Lys, strikkede de, som jeg husker, foruden Uldsokker til at tage udenpaa Skoene om Vinteren, da Fodposer dengang var en ukjendt Luksus, hver et meget stort, saakaldet Kastetørklæde med hvide Pletter eller Figurer paa mørk Grund og en smuk Bort. Lektüren var dengang fattig, min Faders Bibliothek indeholdt Intet, som var fornøjeligt at læse, og af Læseselskaber og Bogsamlinger, der nu ere saa almindelige rundt omkring paa Landet, gaves der dengang ingen; men en og anden Morskabsbog fandt dog Vej til Præstegaarden. Naar det blev meldt, at Lyset var tændt paa Dagligstuebordet, mødte de alle paa hver sin Plads, og fire Rokke kom da i Gang, Bedstemoders, Moders og de to ældste Søstres, medens de yngre skulde læse over paa deres Lektier. At der under al denne Rumlen, med Kjælderens til Sangbund, kun var liden Læsero, følger af sig selv; men det gik, som det saa ofte gaar i Livet, at Vanen bliver den anden Natur; det skulde gaa, og det gik. Jeg har senere tænkt paa, hvorfor der ikke blev tændt Lys og varmet op i et andet Værelse, hvor der kunde læses i Ro; Grunden kunde ikke være Mangel paa Brændsel, thi der blev aarlig udvist 14 Favne Kakkellovnsbrænde af Præstegaardens Fred-

skov, og skaaret 60 Læs Tørv i Præstegaardens Mose. Hjemkjørselen af al denne Brændsel tilligemed Gjerdsel til Hegn om Haven og Marken samt Gjødningens Udkjørsel blev dengang for største Delen besørget af Sognets Beboere, der selv havde deres eget Arbejde og et byrdefuldt Hoveri. Nu skulde en Præst anmode sine Sognebørn om et saadant Arbejde, de vilde nok gjøre store Øjne og tænke, at Præsten jo selv havde Heste og Vogn og selv kunde gjøre sit Arbejde ligesom de; men dengang var det noget, der ligesom fulgte af sig selv, hvorfor ingen vægrede sig, men villig gjorde, hvad der ønskedes.

Ostelavning var det andet Extra-Arbejde. Paa en bestemt Dag efter Høst, da Mælken ansaas for at være fedest, kom fra hver Gaard Datteren eller Tjenestepigen med et Maal Morgenmælk til Præstegaarden, hvor de bleve trakterede med Mjød og Æbleskiver. Af al denne Mælk fra de mange forskellige Græsgange og ofte forskellige Græsarter og Urter lavedes den bekjendte gode Sødmeleks-Ost, hvoraf jeg i den Tid, da jeg som Student laa i Kjøbenhavn, hvert Efteraar fik en stor Ost paa 7—8 Pd., som mine Venner, naar de besøgte mig, fandt megen Smag i og kaldte »Grundstenen«. Ved denne Eftersommers-Ostelavning fik vi Søkende hver en lille Ost, som vi, naar den havde henligget en Tid, kunde benytte til Paalæg paa vort Smørrebrød.

Endelig var der Humleplukningen. Brugen af Humle var ikke ubetydelig, ikke blot til det daglige Øl Aaret rundt, men især til det saakaldte Gammel-Øl, der blev brygget ved Vintertide og lagret i Kjælderen, hvor det skulde henligge indtil næste Aars Høst og da først drikkes. Det var brygget paa en god Portion Malt for at blive kraftigt, og dygtig humlet for ikke at blive surt, men bevares friskt i den lange Mellemtid. Paa en Dag i Eftersommeren, naar Humlen var moden og det var klart Vejr, bleve Humlerankerne nedskaarne fra Stængerne og bragte til Vognporten, hvor et Bryggerkar var hensat, hvoromkring det

kvindelige Personale havde bænket sig, og hvori de afplukkede Humlekopperne. Den samlede Humle blev tørret paa Loftet og derefter forsvarlig nedpakket.

Levemaaden i Præstegaarden var jevn borgerlig; hver Dag havde sine bestemte Retter næsten uden Afvexling, den ene Uge efter den anden, og Marken, Haven og Besætningen afgave det Nødvendige til alle Maaltider. Indslagtningen i November Maaned var meget storartet, af stort Kvæg og smaat Kvæg, foruden 20 Gjæs, en Indtægt, der dog faldt bort i Eftermandens Tid, da det ved retslig Kjendelse blev bevist, at det fra Begyndelsen af kun havde været en frivillig Ydelse, men ikke en Ret. Det var en stor Indslagtning, men der var jo ogsaa 18 Mennesker, der Aaret rundt daglig skulde bespises; de Fattige i Byen maatte heller ikke glemmes, og dertil kom, at Betleriet, trods en saakaldet Stodderkonge, grasserede stærkt, saa at Beboerne daglig hjemsøgte af Betlere rundt omkring fra. Den talrige Høense- og Andegaard var heller ingen ringe Factor i Husholdningen. Min Fader, der vistnok som Hovmester for General Bardenfleths Sønner havde faaet Smag paa Jagten, leverede ogsaa af og til et Stykke Vildt, og Fiskeriet med Ruse og Vaad i Aaen, der dengang var rig paa Fisk, gav ligeledes et Bidrag. Jagt- og Fiskeriretten tilhørte dengang som et Monopol Odense Bispegaard, og Forvalteren paa Lundegaard var forpligtet til, til bestemte Tider, at levere Vildt og Fisk til Biskoppens Bord; dette Monopol faldt bort, da Fæstegodset gik over til Selvejendom. At en Præst gik paa Jagt vakte dengang ingen Forargelse og er jo heller ikke forargeligt, naar det kun ikke bliver til en Lidenskab, hvorunder hans Embedsgjerning kommer til at lide; i vore Dage sees det imidlertid neppe med gunstige Øjne.

De tre daglige Hovedmaaltider indtoges til bestemte Tider; om Morgenen tidlig blev et Fad Øllebrød af Folkenes Gryde sat frem, om hvilket vi Børn bænkedes os, hver med sin Træske; om Aftenen et Fad Mælkegrød. Heri skete

kun én Undtagelse, naar der til Aften blev givet varme Kartofler med Sennop, eller Prosekage og i Slagtetiden sort Pølse, da Forældre og Børn spiste sammen. Om Middagen spiste hele Familien sammen; førend der blev begyndt paa at spise, tilbragtes nogle Øjeblikke indadvendt i Taushed med foldede Hænder. Moder lagde selv for; blev der tilbudt os mere, kunde vi faae det, men ellers ikke, da det stred mod Respect selv at forlange. Formaden maatte spises op til det sidste, thi uden det ingen Eftermad, et prøbat Middel til at vænne Børn af med at blive kræsne, som jeg ofte i mit senere Liv har haft Gavn af, saavel i min Skoletid i Odense som senere som Student i Kjøbenhavn. Der gaves aldrig mere end to Retter Mad; kun én Gang om Aaret blev der gjort en Undtagelse, naar Greven paa Arreskov, der havde den smukke Skik selv at øvervære Skoleexamen i Byen, spiste til Middag i Præstegaarden; thi da gaves der en tredie Ret, og en Flaske Røvin blev sat frem for Greven og Fader. Grevens Besøg var en Festdag for os Børn, da vi den Dag havde fuld Frihed og tillige den for os sjeldne Nyhed, at se en Kareth, Heste med Blinker og en livreklædt Kusk. Fornøjelsen var imidlertid ikke ublandet paa en saadan Dag, da vi, hvad enten vi vilde eller ikke, maatte ind og gjøre vor Kompliment for Greven, hvilket vel ikke altid faldt ud til vor Fordel. — Om Eftermiddagen fik vi Mellemmad, et halvt Stykke Rugbrød med Smør eller Fedt efter Lejlighed; Paalægget skaffede vi os selv ved at skjære en kogt Kartoffel eller et Æble i Skiver. Omtrent samtidig (Kl. 4) blev den dampende Themaskine sat ind paa Thebordet foran Sofaen, hvor Fader, Moder og Bedstemoder drak The; en enkelt Gang kunde det ske, at Moder fyldte en Spølkum med The, som da gik omkring imellem os, og hvøraf vi tog en Mundfuld efter Tour, saalænge der var noget. Om der blev drukket Kaffe og Chocolate, mindes jeg ikke. At mine Søstre et eller andet Sted maa have smagt den sidste Drik og fundet Behag i den, slutter jeg deraf, at de engang

lavede Chocolate af branket Rugmel, Sukker og Mælk, og bød Fader en Kop deraf, der da drak en Mundfuld deraf og sagde det samme som Karl d. 12te til den Soldat, der præsenterede ham det sorte Brød, at godt var det vel ikke, men drikkes kunde det dog. Sigte- og Hvedebrød blev kun bagt til Jul, med Undtagelse af at der engang imellem, naar der ventedes Fremmede, blev bagt et stort Hvedebrød i en Tærtépande, hvoraf Bedstemoder fik et stort Stykke, som hun brugte til sin The; det blev rigtignok tilsidst tørt, men lod sig dog opløde i Theen. Af Konditorsager og Slikkerier, der for Nutidens Børn er som dagligt Brød, blev der aldrig tilbudt os noget; kun én Gang blev der gjort en Undtagelse, naar Moder om Efteraaret syltede Ribssaft, da fyldte hun en Overthekop dermed, satte en Theske deri, og Koppen gik saa omkring, og hver tog en Theskefuld, naar Touren kom til ham. Børn ville imidlertid gjerne have noget udover det daglige, og det skaffede vi os selv; vi stegte Kartofler i den hede Aske og syntes, at de fik en langt bedre Smag end de kogte; vi stegte Ærter paa en Ildskovl over Ilden i Kakkellovnen, og naar de gave et lille Knæk, vare de probate, og Lommerne bleve fyldte dermed, og vi fæstede Skiver af Æbler paa Siderne af den varme Kakkellovn i Børnestuen, til de bleve brune; at de bleve noget sortplettede af Kakkellovnen, generede os ikke. — Jeg gad vidst, hvad Børn nu til Dags vilde synes om disse Rariteter.

Klædedragten var, som alt andet, tarvelig. Mine Søstres Kjoler til daglig og om Søndagen vare forarbejdede af Uld og Hør, ofte af smuk Vævning og Mønster, og syede af dem selv; kun til Højtid og i Besøg bare de en Kjole af et Stof, der ikke var forarbejdet hjemme, men heller ikke kjøbt i en Manufacturhandel i Staden, i hvis Boutikker de ikke kom for at se og udvælge efter Smag og Behag, men kjøbt i selve Præstegaarden. En Gang om Aaret kom nemlig en omrejsende Jøde og slog sig ned i

Præstegaarden en Dagstid for at slaa en lille Handel af; jeg husker Navnene paa to af dem, Wulff, der nok var fra Kjerteminde, og Koppel fra Assens. Naar Fader saae Jøden komme og tage Kramkisten af Vognen og bære den ind paa Bordet i Dagligstuen, da vidste han, hvad Klokken var slaaet og forberedte sig paa at slippe saa billigt som muligt. Nu forestod der en lang og trang Forhandling med Talen frem og tilbage, Prutten og Afslag mellem de to Partier. Fader stod alene paa den ene Side, paa den anden Jøden, der anbefalede sine Varers Soliditet, Billighed og Skjønhed, og Moder, der tappert kjæmpede for sine Døttre; den ene af dem trængte jo til et smukt Forklæde, den anden til et ditto Tørklæde, en tredie til nogle Silkebaand, en fjerde haardt til en Stadskjole — og endelig mine Søstre: de turde vel ikke give et Ord med i Laget, men Øjne og Miner viste, paa hvis Side de stode.

Mod denne Trippelalliance formaaede Fader i Længden ikke at holde Stand, men maatte stryge Flag og kapitulere paa de bedst mulige Vilkaar, og Moder fik saa omtrent det Nødvendige til Døttrene. At min Broder og jeg bestandig gik klædte i Vadmel, ikke blot hjemme, men saalænge vi gik i Latinskolen, følger af sig selv. Min første Klædesdragt fik jeg, da jeg blev Student, og min første Overfrakke to Aar efter, ligeledes af Vadmel. Det var nok bestemt, at jeg i to Vintre skulde gaa til Confirmationsundervisning; men af en eller anden mig ubekjendt Grund blev det besluttet, at jeg dog skulde confirmeres den første Paaske; nu vare gode Raad dyre, Paasken var nær, der var ikke noget færdigt Vadmel, og at købe Tøj, derpaa kunde der jo ikke tænkes. Som sidste Udvej for at komme ud over denne Forlegenhed blev der da grebet til at lade min Confirmationsdragt forfærdige af min Faders aflagte Klæder, omsyede af Skræderen i Vittinge. Den store Tarvelighed, hvoraf Fortidens Liv i det Hele var præget, gjorde sig ogsaa gjældende ved Confirmationen. Medens det nu til Dags er almindeligt, at de unge Christne paa den Dag, da

de ere blevne confirmerede, i Hjemmet modtage mange smukke, mere eller mindre kostbare Foræringer af Forældre, Slægt og Venner, der paa den Maade tolke deres Følelse og Deltagelse, da var en Salmebog den eneste Foræring, som en Confirmand dengang fik, hvis han overhovedet fik noget.

Det daglige Fodtøj var Træsko med blanke Kramper og høje Hove, der bleve fornyede, naar de første vare slidte af. Støvlerne, der kun sjældent bleve brugte, bleve tilsidst for smaa, da de ikke voksede med Foden. Det kostede derfor mangen Gang en haard Kamp for at faa dem paa; naar alt andet ikke vilde hjælpe, blev der i Følge den Theori, at Varmen udvider alle Legemer, blusset med Papir i Støvlerne; naar disse da omsider kom paa, sad Foden som i en Skruestikke og smertede ved hvert Trin, og Følgen deraf blev Ligtorne.

At Livet i Præstegaarden, uagtet Faders Embede hørte til de meget gode, i det Hele bar Præg af stor Tarvelighed, skyldtes til Dels Tiden, hvor Alt var tarveligt, men dog i Hovedsagen Nødvendigheden. Avlingen, der dreves paa den gamle Maade, gav ikke meget Overskud, og Priserne paa Kornet, der udgjorde den allerstørste Del af Præstens Lønning, vare lave, og hvad der gjaldt Kornet, gjaldt alt andet, som en Landmand havde at sælge. Halvtredsindstyre Rigsdaler var en meget høj Pris for en Hest, og efter samme Forhold betaltes de andre Kreaturer. Denne Tarvelighed gjorde imidlertid intet Skaar i Livets Tilfredshed, thi alle de mange Fornødenheder og kostbare, som oftest unyttige, Ting, som Nutidens Mennesker gjøre Fordring paa og ansé for nødvendige, ja næsten for uundværlige for at kunne føre et komfortabelt, tilfreds og lykkeligt Liv, kjendtes ikke, og Savnet deraf følte derfor heller ikke.

Med Legetøj, som Børn ikke godt kunne undvære til Morskab og Adspredelse, var det smaat, i Sammenligning med den Overflødighed af ofte kostbart Legetøj, som nu til Dags foræres Børn til deres Fødselsdage og til Julen;

men hvad der ikke blev foræret, forstode vi at forskaffe os selv, og det kan være, at det selvlavede Legetøj forskaffede os en nok saa stor Glæde som det købte, netop fordi det skyldtes vor egen Opfindsomhed og Eftertanke og havde kostet os Arbejde. Jeg mindes kun tre købte Stykker, der nok tillige vare fælles Eje, Noas Ark med Dyrene, en Æske med Tinsoldater og en ditto med smaa Træhuse med røde Tage og malede Vinduer. Tidlig lærte jeg at forfærdige forskellige Ting, f. Ex. at skjære en Rørfløjte, af en 8 Tommer lang Hyldegren at lave en Hyldebøsse med Kugler af sammentygget Blaar, der ved Udskydningen gav et stærkt Knald; af en Hasselkjæp lavedes en Flitsbue med Rørpil, hvormed der kunde skydes langt og saa højt, at Pilen neppe kunde øjnes.

Huggerhuset var især Stedet for vor Virksomhed, thi her var Værktøj til Afbenyttelse og Materiale i Overflødighed til mange Ting. Hvad her især blev lavet, var Skibe eller Baade, der, naar de havde faaet Mast og Sejl, først bleve prøvede i Vandtruget, dernæst i Andedammen i »Gadehaven«, og tilsidst i Aaen. Drengene pleie ofte at have en eller anden Specialitet, som de holde af at sysle med i deres Fritid, saasom at samle paa Fugleæg, Insekter, Blomster o. s. v. Min Specialitet var derimod en anden. Af alle de forskellige Sorter Træ, som jeg kunde finde, udskar jeg nemlig et lille $1\frac{1}{2}$ Tomme langt og halv saa bredt Stykke; disse Træstykker bleve nøjagtigt ens tildannede og smukt polerede, hvorefter de bleve indlemmede i en Samling med Nummer og Navn. Antallet af disse smaa Træstykker voksede efterhaanden op til en større Samling, der kunde fremvise Prøver af vore fleste Have- og Skovtræer og større Buske. Et Katalog med den meget sigende Paa-skrift: »Forstvæsenet angaaende« indeholdt en Navnefortegnelse over hele Samlingen.

Illustrationer, hvormed Bøger og Blade nu til Dags saa rigelig smykkes, vare dengang ukjendte; en af Nutidens illustrerede Almanakker vilde dengang have været en sand-

Guldgrube til Morskab og Fornøjelse for Børn, for hvem et lille Billede var en attraaelsesværdig Gjenstand. Børn blive nu til Dags allerede tidlig vant til at skulle med til Alt og deltage i Alt ligesom de Voksne; anderledes var det i gamle Dage, da Børn paa mange Maader bleve mindede om og fik at føle, hvad de vare, og at de ikke vare Voksne. Fornøjelserne vare ogsaa af et ganske andet Slags, simple og tarvelige, saadanne der ikke kostede Penge. At være med paa Høstageren og om Aftenen gaa hjem med et Par River paa Skulderen smigrede Forfængeligheden, og at hjælpe til ved Sædens Hjemkjørsel og om Aftenen ride ud med Hestene var en stor Fornøjelse. Haverne, der vare Skuepladsen for vore fleste Lege, hvor vi tilbragte saamange af vore lykkeligste Timer og Dage, og hvor enhver af os havde et lille Stykke Jord til Dyrkning, havde Overflødighed af Frugt. Den gamle Have, med sit minderige Lindelysthus, der vist kunde fortælle meget om det, som det havde været Vidne til i de Aarhundreder, i hvilke den ene Præsteslægt efter den anden her i Sorg og i Glæde har levet og færdedes, var især rig paa Pærer; den ny saakaldte Gadehave, der grændsede til Gaden, derimod paa Æbler. Her havde tidligere ligget en Gaard, der imidlertid var bleven nedbrudt og udflyttet; Gaardspladsen tilligemed den omliggende Jord blev da lagt ind under Præstegaarden og af Fader omdannet til en Humle-, Urte- og Frugthave. Det var os forbudt at plukke Frugt af Træerne, og jeg tror ogsaa nok, at vi respecterede dette Forbud, hvad enten det nu var af Pligt og Samvittighed, eller fordi vi vidste, hvad der vilde vanke, dersom vi gave efter for Fristelsen og lode Naturen gaa over Optugtelsen. Derimod var der to andre, der ikke respekterede dette Forbud, et Par nydelige, smaa, vævre Egern, der havde taget Ophold og bygget Rede i et af de Lindetræer, der dannede Lysthuset, og som forskaffede os megen Fornøjelse og Glæde ved deres lystige Spring omkring i Træerne, en Glæde, der imidlertid ikke varede længe og fik en brat Ende. I nogen Tid levede de

højt af den forbudne Frugt, men omsider gik det med dem som med den bekjendte Krukke, der gik saa længe til Vands, til den kom hankeløs hjem. Deres hensynsløse Plyndring af al Slags Frugt gik tilsidst saa vidt, at der maatte tages Forholdsregler derimod. De bleve satte under Anklage, domfældte, og Dommen lød paa Dødsstraf. Jeg forsøgte paa at fange dem, ikke for at overgive dem til Afstraffelse, men for at frelse dem, men naar jeg i et Træ var dem saa nær, at jeg troede at kunne tage dem, vare de ved et uventet, hurtigt, langt Spring ovre i et andet Træ, og da jeg ikke kunde gjøre dem dette Kunststykke efter, eller vovede dette Luftspring, blev Jagten efter dem opgivet; Dommen blev eksekveret, en Bøsse gjorde Ende paa deres Liv og paa vor Fornøjelse. — Maatte vi end altsaa ikke selv nedplukke Frugt, saa var den nedfaldne lovligt Bytte, til fælles Bedste, og i Almindelighed rigelig.

Om Efteraaret, naar den sildige Frugt var moden, blev der indsamlet til Vinterhold, og det gjaldt da om at være ved Haanden, især efter en Blæst; jeg er mangen Gang, naar det havde blæst om Natten, staaet op i Mulm og Mørke for at være første Mand og høste der, hvor jeg ikke havde saaet, og derpaa gaaet i Seng igjen; men det kunde ogsaa ske, at jeg flov og skuffet gik tilbage, fordi en anden tidligere havde været paa Benene. Da jeg for 5—6 Aar siden besøgte mit Fødehjem og gik igjennem Haverne, savnede jeg blandt Træerne mange af mine gamle Bekjendte, til hvilke jeg engang havde staaet i nær og nøje Forbindelse; de vare faldne for Aldersgrænsen, og selv de af min Fader plantede Frugttræer vidnede ved deres mindre Frodighed om deres Alderdom, at de forlængst havde afsluttet deres Udvikling og nu voksede nedad mod den Udslettelsesdom, der før eller senere rammer alt Levende. Derimod var der et andet af ham plantet Træ, der endnu og vistnok i Aarhundreder vil vedblive at staa i Udvikling, nemlig en Eg i den gamle Have, i Nærheden af Aaen, som jeg mindes som et dengang endnu lille Træ, med en sjelden smuk og rank

Stamme, men som i min Broders 30aarige Embedstid voksede op til et stort og herligt Træ, paa hvis Stamme han havde anbragt et Mærke, en 3—4 Alen fra Roden, for hvert Aar at kunne kontrollere og notere Træets Vækst i Højde og Omfang; nu stod Egen der som et mægtigt og prægtigt Træ, der forhaabentlig vil blive staaende der i Aarhundreder som Havens Stolthed, til Prydelse for denne og til Glæde for mange kommende Præsteslægter. — Ved samme Lejlighed saa jeg et andet stort og prægtigt Træ, men af senere Oprindelse, en Platan, der vistnok er plantet af Biskop Balslev, der dengang var Sognepræst i Nørrebroby og har haft megen Fortjeneste af Haven, som nu er langt smukkere end i mine Forældres Tid. Der er en anden Eg, som jeg maa omtale med et Par Ord; den stod ikke i Haven, men ved Vittinge paa højre Side af den Landevej, der fører fra Faaborg til Odense og gik under Navnet Karen Brahes Eg, fordi denne højadelige Dame paa sine Rejser fra sin Ejendom, Stensgaard, og til det Kloster i Odense, der bærer hendes Navn, plejede at holde Hvil under Egens dengang vistnok endnu løvrige Krone. Da jeg kjendte den, vidnede dens store Affældighed om dens høje Alder, og den saa ikke ud til at ville overleve Aarhundredets Slutning, hvad heller ikke skete, thi da jeg sidste Gang kom der forbi, var den forsvunden, og en Poppel stod paa dens Sted.

Blegehaven, syd for Stuehuset, der altid var græsklædt, frembød om Sommeren et ejendommeligt Udseende ved de mange og lange Stykker Lærred og Drejler, der ved hinandens Side laa langs ned ad Skraaningen, en Frugt af Vinterens Arbejde og et Vidnesbyrd om Beboernes industrielle Virksomhed. Da Tyveri ikke var ualmindeligt, var der til Værn og Beskyttelse opført en Straahytte med en Seng, hvori Avlskarlen laa om Natten, rustet som man siger til Tænderne, med en Bøsse, ladet med løst Krudt, og en Hund, bunden til en af Hyttens Støtter. Hvad Haven var om Sommeren, det var om Vinteren den isbelagte Aa og

Eng, hvor om Aftenen Byens Ungdom, Piger og Dreng, samlede, da hver paa sin Maade drev Issport, fra den primitive paa Træsko, med de sømbeslaaede Hove, til Is-slæden med Isgajten og Skøjterne. Den sidste Fornøjelse, vi havde af Isen, var, naar den brød op, at sejle paa de store Isstykker.

Undertiden gik vi Yngre om Aftenen op til en Husmandskone, der havde tjent i Præstegaarden og var rig paa Fortællinger, især om Spøgelse; kun een af disse Fortællinger kan jeg dog huske, den om Troldhøj, en lille Forhøjning paa Præstegaardens yderste Mark, der Sct. Hans Nat stod paa gloende Pæle, og hvorunder Troldene dandsede, Mange, forsikrede hun, havde set det. Da Aaen var nær, bleve vi snart fortrolige med Vandet og øvede i Svømning, som jeg ofte gjentog i Forening med Byens Ungdom, med hvem jeg ogsaa deltog i mange forskjellige Lege, skjøndt det ikke var vel set af Fader. En endnu større Glæde skaffede Aaen mig, nemlig at fiske i den; manges en lykkelig Time blev tilbragt med denne Idræt; en Glæde var det for mig, naar jeg en Aften kunde bringe en god Ret Aborrer til Moder til næste Dags Middag, eller om Morgen, naar de om Natten udsatte Snører vare eftersete, en Gjedde paa flere Pund. Jeg kjendte de bedste Fiskesteder langs Aaen igjennem hele Sognet og skulde endnu, efter mere end 70 Aar, kunne paavise dem. Af fælles Fornøjelser, hvori vi Alle deltog, skulle enkelte omtales. Pinselørdag gik vi Alle med en Kurv ud til en lille Kratkov, der bar Navnet Gedebjerg; Terrainet var meget bakket, og imellem disse Bakker snoede der sig en dyb, mørk Gang, hvor en Røverbande i sin Tid, efter Sagnet, skulde have haft Tilhold. Skoven er nu forsvunden. Nedenfor Bakken var en Eng med mange smukke Eng- og Markblomster; efter at have fyldt Kurven med Blomster, gik vi hjem, og om Eftermiddagen blev der bundet Kranse deraf. Naar det om Aftenen begyndte at kime til Højtid, gik vi paa Kirkegaarden og lagde Kransene paa Gravene. Paa

en Sommerdag kjørte vi Alle, Forældre og Børn, ud til Præsteskov, medtagende alt det Nødvendige, for der at drikke The; vi toge ind i Skovhuset, og paa en Græsbænk under en stor Bøg blev der drukket The; af Smaagrenene og Løv blev der gjort Ild, hvorover Vandet blev kogt. Efter at have spadseret i Skoven, gik Touren gjerne op paa en meget høj Banke paa en Udflyttergaards Mark i Nærheden, maaske den højeste Banke i Fyen, 250 Fod, som kaldtes Sjunbjerg, rimeligvis paa Grund af den vide Udsigt; 20 Kirker og Spiret paa Sct. Knuds Kirke kunne øjnes derfra. Paa en smuk Efteraarsdag efter Mikkelsdag, naar Nødderne vare modne, foretoges den aarlige, almindelige Nøddeplukning; tidlig om Morgenen begave vi os Alle, hver forsynet med sin Pose paa Vejen, og kom efter en halv Times Gang til Præstegaardens Fæstehus i Nærheden af Skoven, med det ejendommelige Navn Abelskov, paa Sognets vestligste Grænse, en Krat- eller Underskov af mange forskellige Slags Træer og Buske, især Hasler. Abelskov var dengang, med Undtagelse af det Skovskifte, der hørte til Præstegaarden, Fæstegods, der var udstykket imellem Fæsterne. Ved Godsets Salg kom Skoven i Fæsternes Hænder, der efterhaanden skulle have ryddet den til Pløjeland, og det er maaske nu alene Navnet, der er tilbage og minder om, at en Skov engang har staaet her. I Skovhuset opsloge vi vort Kvarter for den Dag; her indtog vi vore Maaltider, og herfra foregik vore Udflugter. Ankommen til Skoven, forsynet med den nødvendige Nøddekrog, gik Enhver sin egen Vej og gennemkrydsede paa egen Haand de mange forskellige Skovskifter for at søge Bytte; blev han træt og tørstig, hvilede han og læskede sig paa de dejlige, modne Brombær, hvoraf der var Overflødighed overalt. For ikke at gaa vild, og for igjen at finde hverandre og samles, havde vi aftalt et Signal, der af og til, med høj Røst skulde udraabes, og hvorpaa der skulde svares for at tilkjendegive, hvor vi omtrent vare. Ved Middagstid samledes vi og vendte tilbage til vort Hoved-

kvarter, hvor Husmoderen imidlertid havde tillavet Middagsmaden, der sædvanlig bestod af Sødgrød og Pandekage. Efter at have hvilet en Timestid fortsattes Nøddeplukningen til Aften, da vi saa droge hjem hver med sit Udbytte, større eller mindre, eftersom vi havde været flittige og heldige til at opdage de Steder, hvor de fleste Nødder fandtes. Nødderne bleve nu afhasede, og hvad der ikke blev spist straks, blev opbevaret til Julen.

Engang om Efteraaret, naar Fader og Degnen kjørte ud for at opkræve Kvægtienden, den saakaldte Smaarente, — der skulde nemlig dengang betales Tiende af Tillæg af Føl, Kalve, Lam og Bier — fulgte Degnens tre Sønner, min yngste Søster og jeg med omkring i de forskjellige Byer. Om Eftermiddagen legede vi i Haven »at tage Tiende«, og de forskjellige Blade vare de forskjellige Møntsorter. Degnens Sønner vare mine sædvanlige Legekammerater, i Forening med dem foretog jeg en Øvelse, der var morsom for os, men ikke videre behagelig for vore Mødre, da det gik ud over Klæderne. I Haven stod nemlig dengang, og staar den Dag i Dag, 6—8 store, gamle, høje Lindetræer, der dannede et Lysthus, der i lang Frastand kunde sees; i Stammerne vare mange Navne fra de tidligere Præster indgraverede; vi krøbe da op i et af Træerne, til vi naaede Grenene og arbejdede os saa igjennem de sammenfiltrede Grene, fra det ene Træ til det andet, indtil vi kom tilbage til det, hvorfra vi gik ud. — Et Bryllup var en vigtig Begivenhed i det temmelig ensformige, daglige Liv, hvorfor ogsaa Udsigten til et saadant blev hilset med Glæde og imødeset med Længsel af os; især dersom der var Haab om at komme med, hvad der ikke altid var let at faa Tilladelse til. At se det lange Bryllupstog med de mange Ryttere, der rede frem og tilbage, indtil Toget holdt paa Kirkepladsen, den første Vogn med Musikanterne, den anden med Bruden ene paa det første Sæde, med to Brudekoner paa bageste Sæde, den tredie Vogn med Brudgommen paa samme Maade, og høre den muntre Kimen eller Klemten

med Klokkerne, der begyndte, saasart Udkigeren meldte, at den første Vogn var i Sigte, og vedblev, indtil alle vare gaaede ind i Kirken, allerede dette var en Fornøjelse; men selv at være blandt Gæsterne, sidde ved Bryllupsbordet og spise af alle Retterne, ligefra Grubevællingen til Kagen, og derpaa Dansen, som mine Søstre saa sjældent havde Lejlighed til at deltage i, alt dette var en endnu større Fornøjelse. At beskrive et Bondebryllup for to Menneskealdre siden med de forskjellige Skikke og Ceremonier, paa hvis nøjagtige Udførelse kritisk spejdende Øjne vare henvendte, fra det Øjeblik Bruden gik ind i Kirken, indtil hun blev danset ud af Pigernes og ind i de gifte Koners Lag, kunde være fristende, men vilde blive for vidtløftigt, og er desuden ofte blevet beskrevet af Aviser og Blade.

Det selskabelige Liv paa Egnen var dengang ikke videre udviklet, og Omgangskredsen var indskrænket; der var i Grunden kun tre Familier, som jevnlige kom sammen, Præstefamilien i Nørrebroby, den i Sønderbroby Præstegaard, hver med 5 Pigebørn, og Forpagterens paa Lunde- gaard med 2 Sønner og 1 Datter, men meget yngre; Forpagteren var dengang Blicher, en Broder til Grundtvigs første Hustru. Et Besøg begyndte dengang Kl. 3 om Eftermiddagen; Kl. 4 blev der drukket The, Kl. 6 spist til Aften, aldrig varm Mad, men skaaret Smørrebød, der blev baaret omkring, og en enkelt Gang en Pandekage med Syltetøj. Disse Sammenkomster af de 10 unge Piger var saa at sige den eneste Fornøjelse, som mine Søstre havde hele Aaret igjennem, med Undtagelse af Julen, da der blev danset et Par Gange. Foruden de almindelige Besøg hos Nabo- familierne aflagdes der flere Gange Besøg hos min Faders Broder, der var Præst paa Lyø, denne lille Ø, der i sin Tid blev saa skjæbnsvanger for Valdemar Sejr og Danmarks Rige. Stedet, hvor Kong Valdemar toges tilfange, vistes mig tilligemed Rokkestenen, Øens to eneste Mærkværdigheder. To af vore Rejser til Lyø mindes jeg godt paa Grund af de Uheld, der ledsagede begge. Den første blev foretaget

paa en Efteraarsdag. Da der var en 3 Mils Vej at kjøre, og Vejene dengang ikke vare skikkede til hurtig Kjørsel, naaede vi først sent paa Eftermiddagen til Dyreborg paa Horne Land, hvorfra Overfarten skete. Lyøboerne vare ankomne, men vare meget betænkelige ved at tage tilbage i aaben Baad, da det blæste stærkt, og Vinden var stik imod; da min Fader imidlertid meget ønskede det, jeg veed ikke af hvilken Grund, bekvemmede de sig endelig dertil. Overfarten varede meget længe og kostede de to Lyøboere meget Arbejde med at ro; vi dreve ud af Kurs og kunde ikke naa det almindelige Landingssted, hvor en lang Træ-Gangbro var bygget ud i Vandet, men maatte lægge til et andet Sted paa Øen; Baaden kom paa Grund et Stykke fra Land, hvorfor vi alle, én for én, maatte bæres i Land og naaede saaledes trætte og udmattede endelig Præstegaarden sent ud paa Aftenen. Anden Gang, det var paa Hjemreisen, havde vi det Uheld at vælte i Mørke ned i Landevejsgroften i Nærheden af Vesterhæsinge; Kusken skød Skylden paa noget Trolدتøj eller Spøgeri foran Hestene; vi slap imidlertid Alle derfra med hele Lemmer, alene med Tabet af min Hovedbedækning, der ikke kunde findes; jeg maatte saaledes den øvrige Vej sidde med en Pose, hvori der havde været Brød til Hestene, paa Hovedet. Dagen efter blev jeg udsendt for at finde det Tabte, og fandt det ganske rigtig, hvor vi væltede.

Min ovennævnte Farbroder, der som Kandidat havde hyldet Frihedsideerne og deltaget i Datidens politiske Røre og Frihedsbestræbelser, var af den Grund ilde anskreven hos Regjeringen og søgte derfor i mange Aar forgjæves om Ansættelse. Efter at have været Kapellan snart hos en, snart hos en anden af de fyenske Præster, lykkedes det ham endelig, ved Baron Holsten til Holstenshus, der havde Kaldsret, at blive Præst paa Lyø. Medens han endnu var Kapellan, kom han jævnlig og besøgte os, altid ledsaget af sin tro Følgesvend, en sort Puddelhund, kaldet Tyrk, et Navn, Farbroder senere forandrede, af Harme over Tyr-

kernes Grusomhed mod Grækerne. Paa denne Hund havde min Bedstemoder kastet sin Kjærlighed, der gik saa vidt, at hun bagte Pandekager til den, hvorfor disse Besøg vare Festdage for Tyrk.

Uagtet den Friheds- og Lighedsluftning, som den franske Revolution havde frembragt, var Afstanden mellem Adelige og Borgerlige endnu meget stor hertillands i min Barndom. Naar en Borgerlig dengang havde noget at afgjøre med en Adelsmand og i denne Anledning maatte aflægge ham et Besøg paa hans Herresæde, kjørte han ikke op i Borggaarden foran Hovedtrappen, men lod beskedent gjøre Holdt i Ladegaarden, hvor han stod af og gik op for at melde sig til Audients, og som det gjensidige Forhold var ved denne Lejlighed, var det ved enhver anden. Der blev saaledes engang givet en Forestilling eller Concert paa Arreskov, til hvilken ikke blot Omegnens Adel, men ogsaa Grevskabets Præster og andre Honoratiories vare indbudne, og mine Forældre vare ogsaa til Stede. Under Forestillingen vare Alle samlede, men efter denne skiltes de uensartede Elementer; de Borgerlige bleve samlede i en Stue for sig selv, hvor de bleve opvartede med en Kop The, hvorpaa de toge Afsked og rejste hjem.

Julen var den glædeste Tid; vi forstode vel ikke Julens sande Glæde, men Friheden og de mange materielle Goder, som Julen bragte, gav dog denne Tid en egen Glans. Tilberedelserne til Julen vare storartede: først blev der bagt en Bægt Rugbrød; derpaa blev Ovnene atter ildnet, og der blev bagt en Bægt Sigtebrød og Prosekkager¹⁾, de sidste i de dengang brugte sorte Skalgryder, der ogsaa brugtes til Melkefade. Tilslidst bagtes Julekage, Hvedebrød, Pebernødder og Kager. Hver af Tjenestefolkene fik et Sigtebrød, en Prosekkage og et bestemt Kvantum Pebernødder. Vi Søkende fik ogsaa hver et lille Sigtebrød, som vi kunde

¹⁾ Prose- ell. Praasekagen lavedes af Havregryn med tilføjet tørret Frugt og Krydderi. Naar den skulde spises, blev den skaaren i Skiver, stegt i Smør og bestrøet med Sukker (ell. Strup).

bruge efter Hellig-Trekonger; thi indtil den Tid fik vi Sigtebrødsmellemmad. Juletræet med de mange Lys og Gaver, der minde om ham, der er kommen for at lyse op i de mange formørkede Sjæle og skjænke det evige Livs gode Gaver, dette Juletræ, der nu er saa almindeligt i Riges og i Fattiges Huse, hvor glade Børn danse omkring Træet, idet de synge Julesalmer, var dengang noget ukjendt, og af Julegaver fik vi ikke andet, end hvad vi gave hverandre, saasom nogle Æbler og Nødder, hvis der var noget deraf tilbage fra Efteraaret, eller en eller anden ubetydelig Gjenstand. En saadan Gjenstand, der var højt skattet og gik igjen hver Jul fra den Ene til den Anden, var et Billede med en stor rød Hane. Førind Folkene begyndte at spise deres Julenadvere, blev der sunget en Salme; Avlskarlen var Forsanger. Maaltidet bestod i Risengrød, Flæskesteg og Æbleskiver; efter Maaltidet gik alle Folkene ind i Dagligstuen, gave Enhver Haanden, takkede og ønskede en glædelig Jul og modtog samme Hilsen; derefter blev der spillet Trekort om Pebernødder, og Æbleskiver gik fra den Ene til den Anden. Juleaften spiste vi sammen med vore Forældre, og Maaltidet endte ogsaa her med Æbleskiver; bagefter spilledes Gnav eller legedes en eller anden Juleleg.

Den eneste Gang om Aaret, da der blev indbudt Fremmede til et Selskab, var i Julen, og det holdtes altid anden Juledag, da de ældre Herrer spillede l'hombre, og Ungdommen dansede. Denne Dans eller dette Julebal var Toppunktet af mine Søstres Fornøjelser; men førind det kunde komme saa vidt, var der meget at ordne, og flere Hindringer at overvinde, og derfor blev denne Sag længe iforvejen behandlet, drøftet og debatteret imellem dem, naar de i Mørkningstimerne vare samlede, hver med sit private Arbejde. Først maatte Faders Tilladelse indhentes, hvad der just ikke altid var ganske let, men dog altid tilsidst opnaaedes; dernæst blev Baldragten tagen frem, den hvide Kjole, Damernes almindelige Dragt, efterset i

Sømmene, og omsyet eller moderniseret efter Omstændighederne. Det sidste Punkt, der var det vanskeligste at faa ordnet paa Grund af vort indskrænkede Bekjendtskab, angik Dansekavallererne, hvorfra disse skulde komme. Der var i Grunden kun én, men han var ogsaa til Gjengjæld selvskreven hvert Aar, nemlig Kontoristen paa Lundegaards Godskontoir, en noget ældre Herre fra den gamle Tid, der mødte i Spidskjole med blanke Knapper, Knæbenklæder og Kravestøvler med Duske; de andre maatte rekrutteres fra de forskjellige Samfundslag, blandt andet fra et Damaskvæveri paa Brobygaard, hvor nette unge Mennesker bleve oplærte i Vævning. Engang var der dog tre ekstraordinaire Kavallerer blandt de dansende Herrer, nemlig to Baronere og en eventuel Greve fra Arreskov, der, som det lod til, morede sig fortræffeligt i disse simple og tarvelige Omgivelser; thi simpelt og tarveligt var ganske vist det hele Bal. Lokalet var rummeligt og godt, Belysningen meget tarvelig, et Tællelys her og et Tællelys der, hvor der var Plads til at anbringe det; Musikken var ligeledes tarvelig, kun en enkelt Violin, der en Gang blev sekonderet paa Tromme af hvem, der havde Lyst til at traktere denne. Ved Thetid ankom de Indbudne, og naar Theen var drukken med den tilhørende Julekage, begyndte Dansen, der blev aabnet af Kontoristen med min ældste Søster. Dansen gik nu, med Undtagelse af Spisetiden og enkelte Mellemlum, den hele Nat ligesaa muntert og fornøjeligt, som i den pragtfuldste og mest oplyste Dansesalon under den bedste Orkestermusik, og det er jo lykkeligt, at Munterhed og Glæde ikke er afhængig af Rigdom og Pragt. Beværtningen var som ved andre Lejligheder, om end rigeligere, og bestod af skaaret Rug-, Sigte- og Hvedebrød med det bedste Paalæg, som Huset formaaede, og blev baaren omkring blandt Gjæsterne; derefter kom Kagen: Søsterkage, Mandelkage, Klejner og Krumkage. Kontoristen lavede som magister bibendi Punschen af Rom, Citron og Sukker, lige stærk til Damer og Herrer. Skaalerne bleve udbragte med det

sædvanlige: »Og dette skal være«, og sluttede med: »Og Skam for den, der ikke«, og derpaa de tre obligate Hurraer, og tilsidst blev der sunget forskellige Fædrelandssange. Dette Bal blev anden Gang gjentaget i Sønderbroby Præstegaard Nytaarsdag, og tredie Gang hos Forpagteren paa Ølstedgaard paa Hellig-Trekongers Dag, hvormed saa Julefornøjelserne endte, og Alt vendte igjen tilbage til sin gamle Orden.

Naar Folk undertiden fortælle, at de kunne huske dette eller hint fra deres tidligste Barndom, da beror det vel ofte paa en Vildfarelse, idet, hvad de mene at kunne huske, er noget, de ofte have hørt omtale; men umuligt er det dog ingenlunde, at et Menneskes Hukommelse kan gaa meget langt tilbage, især naar Erindringen er knyttet til en Begivenhed, der har gjort et stærkt Indtryk paa ham. Blandt mine tidligste Erindringer ere følgende: En Nat vaagnede min Broder og jeg i stor Skræk og med det Raab, at der blev kastet Stene paa os; min Fader, der sov i Værelset ved Siden af, kun adskilt ved en Fjælevæg, kom, og det viste sig da, at det var Stene af Væggen, der ved Regn og Blæst var bleven opløst, som nu faldt ned i Sengen til os. Napoleons sidste Kamp husker jeg vel ikke, men derimod Indkvarteringen i Nørrebroby 1813; jeg mindes, at jeg stod i Vinduet og saae Soldaterne komme op i Præstegaarden for at hente deres Kommisbrød, og at jeg blev sendt op til den indkvarterede Officer i Gjæstekammeret for at sige, at Middagsmaden var færdig. Det skete undertiden, at omrejsende Gjøglere kom til Byen og gave en Forestilling; saaledes blev der engang forevist Lysbilleder i en Bondegaard; Billetten kostede 4 Skilling, og vi Børn fik lov til at gaa derned. Stuen var delt i to Dele ved et Lagen, og vi stode i den mørke Del og saae disse Billeder trækkes forbi paa Lagenet. Blandt det, jeg saae, var en Kokkepige, der med Kosten jagede efter en Kat, som havde stjaalet et Stykke Kjød. Jeg har siden

den Tid set mange Komedier og meget andet af den Slags, men intet har gjort et saa varigt Indtryk paa mig som dette. Ved mit første Besøg i Odense i mit 10de Aar forundrede jeg mig meget over den lange, høje Husrække med de røde Tage, men især var der ét Hus, der vakte min Beundring og Forbauselse, det glimrede fra Øverst til Nederst, som om det var oversaaet med Perler. Huset ligger der endnu, men det skinner ikke længere, det er det højre Hjørnehus overfor Løveapotheket, naar man fra Albanitorv gaar igjennem Torvestræde. Sagen var nemlig den, at det dengang ikke var ualmindeligt at blande Kalken til Udspækning med Glasstykker, der skinnede, naar Solen lyste paa dem.

Udbredelsen af Maaren og den smukke, livlige, men tyvagtige Fugl, Skaden, alle Husmødres Fjende, fordi den stjal saamange smaa Ællinger og Kyllinger, havde i min Barndom paa mange Egne i Fyen taget en saadan Overhaand, at det var nødvendigt at bekjæmpe dem paa enhver Maade, og det skete ogsaa saa grundigt med Hensyn til Skaden, at denne Fugl i flere Aar efter den Tid sjældent blev set. Jagten paa Maaren foregik paa den Maade, at to og to Skytter med en Hund gik fra By til By for at skyde den; naar de kom til en Gaard, stillede de sig paa hver sin Side af Laden, og Hunden blev lukket ind for at jage Maaren ud til Skytterne. Det var vist ved en saadan Lejlighed, at en Maar undslap og vilde frelse sig gjennem et Gjærde, hvor jeg stod i Nærheden; førend den fik Halen med sig, fik jeg fat paa den, kaldte paa Faders to Hunde, Stump og Fejebusk, der hurtig kom, og til hvem jeg overgav Maaren, der snart bukkede under for det fælles Angreb.

Den 18de Marts 1818 var den sidste Dag, den gamle Præstegaard stod. — Da min Fader om Aftenen Kl. 8 fra sit Studerekammer i Sidelængen gik over til Familien, der som sædvanlig var samlet omkring det store Spisebord i Dagligstuen, saa han, at der var Ild i Stuehuset og raabte

Brand. Skrækken og Forvirringen blev stor; Alle fore op, de yngste tænkte kun paa sig selv og flygtede til alle Sider. Moder og min ældste Søster toge gamle Bedstemoder under Armen og førte hende ud af den brændende Gaard; min næstældste Søster søgte at slukke med vaade Lagener, da der den Dag netop var blevet vasket. Jeg søgte til det nærmeste Hus og derfra til et længere bortliggende, men da jeg heller ikke her ansaa mig for sikker, endte jeg i den yderste Gaard i Byen. Her blev jeg funden og blev ført til Familien, der var samlet i Degneboligen paa den anden Side af Aaen. Da jeg gik over Broen og kastede et Blik paa den gamle Præstegaard, saa jeg kun de tre høje Skorstene, rødglødende, belyste af Branden. Dette Syn gjorde et saa stærkt Indtryk paa mig, at det endnu den Dag idag staar for mig, baade vaagen og i Drømme, som om det var sket igaar. Det Eneste, der uskadet blev tilbage af den gamle Præstegaard, var den store Bing i Kjælderen, som tidligere er omtalt. Jeg tror ikke, at Præstegaardens Brand gik mig nær til Hjerter; det Eneste, jeg var bedrøvet over, var Tabet af mine bedste Klenodier, et stort Messingspænde, som en af Tjenestekarlene havde foræret mig, og en lille Pøse med Metalknapper i, som jeg havde vundet ved at spille Klink og »nærmest til Væg« med Byens Dreng. Under Forsøget paa at redde, hvad der kunde reddes, kom min Fader Ilden saa nær, at hans Øjne toge Skade, og Synet blev svækket i den Grad, at han i flere Aar derefter kun med den største Vanskelighed kunde læse og skrive. I disse Aar hjalp min næstældste Søster ham med alt, hvad han ikke selv kunde, hun nedskrev hans Prædikener efter Diktat, læste for ham, førte Ministerialbøgerne, Regnskaberne og privat og offentlig Correspondance. Hdebrand, der nu næsten hører til Dagens Orden og kun vækker liden Opsigt, naar den enten ikke er ualmindelig stor eller er ledsaget af særlig sørgelige Omstændigheder, saasom Indebrænding af Mennesker eller mange Kreaturer, var dengang

meget sjældnere og dertil var der flere Aarsager; Folk omgikkes vistnok mere forsigtig med Ild og Lys, fordi en Ildebrand kunde være det Samme som en total Ødelæggelse, da der ingen Forsikringselskaber eksisterede; der var heller Ingen, der for Fordelens Skyld satte Ild paa sin Ejendom, da der ikke var noget at vinde derved; Børn kunde heller ikke saa let foraarsage Ildebrand, da Svovlstikker er en senere Tids Opfindelse, og slette Mennesker havde altsaa heller ikke saa let ved at stikke Ild paa som nu. Ildebrand vakte da ogsaa dengang langt større Medlidenhed end nu, og den Brandlidte fik sædvanlig Øvrighedens Tilladelse til at gaa omkring fra By til By for at bede om Brandhjælp (»Brandstød«). Præstegaardens Brand vakte megen Deltagelse rundt omkring, og Gaver strømmede ind, ikke blot fra Pastoratets Beboere, men ogsaa fra andre Sider, Levnetsmidler, Beklædningsgjenstande, Lærred og Uldent. En af disse Gaver maa nærmere omtales; den var fra Greven og Grevinden paa Arreskov og bestod, foruden af linnede Sager, af et Sæt stort Damaskes Dækketøj. Da mine Forældre døde, blev dette Dækketøj delt i fem Dele, hvoraf mine Søstre fik hver sin Del, en stor Dug og tolv Servietter, hver Serviet med det grevelige Vaaben indvævet og Tallet 92; det var ikke Servietter som Nutidens, der ikke ere større end et stort Lommetørklæde, men saa store, at en af dem dækker et Bord tilstrækkeligt til fire Personer. Da min næst yngste Søster døde, fik jeg hendes Part af Dækketøjet, og det har nu i mere end 50 Aar været i Brug og kan bruges endnu i mange Aar. Samme Aar som Præstegaarden brændte, gik ogsaa Degneboligen op i Luer, og med det samme flere Ting af det, der var reddet fra Præstegaardens Brand.

Medens Præstegaarden gjenopbyggedes, boede vi paa Lundegaard, i Sommeren og Efteraaret 1818. Denne Tid blev tilbragt meget fornøjeligt i Omgang og Leg med Forpagterens Børn og var saa godt som en uafbrudt Ferie for os yngre Søsken, da der ikke kunde være Tale om

nogen regelmæssig Undervisning. Fader havde, foruden sit Embede, at have Opsyn med den ny Præstegaards Opførelse, og Moder og mine ældre Søstre havde nok at gøre med paany at samle og tilvejebringe de nødvendige Beklædningsgjenstande, ligesom af Linned og Uldent at sy Dynner og Lagener, da det kun var den mindre Del, og dertil i forbrændt Tilstand, som blev reddet. Lundegaard er ikke saa meget en Avlsgaard som en Mejerigaard. Agerjorden, der udgjør den mindre Del af Arealet, er af en let og kun temmelig middelgod Beskaffenhed, medens det større Areal bestaar af udmærkede Enge langs Odense Aa. Halvdelen af Vejen fra Nørrebroby til Lundegaard gaar igjennem to af Hovmarkerne, der bære det ejendommelige Navn store og lille Skalle. Oprindelsen til dette Navn, hedder det, skal være den, at disse Marker efter at være ryddede og blottede for den Skov, hvoraf de i sin Tid vare bedækkede, frembøde i Modsætning hertil et skaldet Udseende. Lille Skalle bestaar af en eneste Banke, der under Navnet Skalle-Banke strækker sig fra Gaarden langs Aaen og ender i et højt Knudepunkt, der falder brat ned mod Aaen og kaldes Knudshoved. Store Skalle er derimod en meget stor og flad Mark, der i min Barndom havde et slet Rygte, fordi det ikke var sjældent, at Gaaende og Kjørende i Mørke og Taage fore vild der, hvad der ogsaa engang hændte mine Forældre. Kusken, den samme, der væltede os i Nærheden af Vesterhæsing, vidste imidlertid et godt Raad; han krængede Handsken paa sin højre Haand og derefter tog han sit Bestik; det hjalp, og de fandt igjen Sporet. Senere blev der til Vejledning for de Vejfarende sat høje Pæle langs den smalle Markvej. En af mine Fornøjelser den Sommer var, naar Kvæget var kommet paa Malkepladsen om Aftenen, at se paa det livlige Røre imellem de mange Kreaturer og især at være Vidne til Tvekampen imellem Tyrene, hvoraf der var mange. Saa morsomt som dette kunde være, paa nært Hold at se denne Tvekamp, naar man selv var i Sikkerhed bag et

Stakit, saa ubehageligt kunde det derimod være at møde dem Ansigt til Ansigt paa aaben Mark, hvad der ofte hændte mig paa mine mange Vandringer imellem Herregaarden og Byen. Naar jeg saae Tyrene paa Vejen, gik jeg respektfuld langt udenom, men det kunde ogsaa ske, at jeg uventet stødte paa en af dem, uden at de dog i Reglen toge nogen Notits af mig, kun en eneste Gang, saavidt jeg mindes, maatte jeg tage Flugten og søge Beskyttelse i Røgterens Hus. Skjøndt det saaledes sjelden var forbundet med nogen alvorlig Fare at gaa igjennem Marken, var jeg dog aldrig rigtig rolig og vel til Mode, førend jeg var ude af store Skalle, og at disse Toure og deres Hændelser have gjort et meget stærkt Indtryk paa mig, slutter jeg deraf, at jeg endnu mange Aar efter kunde drømme derom.

I Efteraaret forlod Familien Lundegaard, der nu i et halvt Aar havde ydet den gjæstfrit Husrum; min ældste Søster blev sendt i Forvejen for at ordne Alt til Indflytningen; med hende fulgte min yngste Søster og jeg, der saaledes vare de tre første, der sov i den ny Præstegaard, som dette Navn nu ikke længere tilkommer, da den allerede er 77 Aar gammel og især hvad Udhusene angaaer, begynder at se noget forældet og affældig ud.

At den her givne Skildring af et bestemt Præstegaardshjem ikke i sin Helhed er eller kan være en træffende Skildring af det almindelige Præstegaardsliv, som det dengang var, er en Selvfølge; thi, hvorledes et Hjem er, og hvorledes Livet i dette Hjem føres, er jo afhængigt af mange baade ydre og indre Betingelser og Forhold, der i høj Grad kunne være forskellige, og i Virkeligheden ogsaa ere det; men da Tiden og Tidsforholdene i det Mindste vare de samme for Alle, er det heller ikke urimeligt at antage, at Skildringen i sine Hovedtræk mere eller mindre kan passe paa Præstegaardslivet i det Hele, navnlig paa Landet, i det nævnte Tidsrum.
